

"הסכנה בקיומם של שני צבאות: האחד מתקדם וחדשני; השני, ביבשה, אפור ולא רלוונטי לשדה הקרב" – סקירת ספרו של תא"ל (מיל') גיא חזות – גל פרל

גל פרל, חוקר במרכז דדו וסרן (מיל') בעוצבת הצנחנים "חיצי האש".

מדוע ישראל מזניחה כבר שלושה עשורים את כוחות היבשה שלה – אחד הכלים המרכזיים בארגון הכלים של הביטחון הלאומי. בספרו חקר תא"ל (מיל') גיא חזות כיצד הופר האיזון בבניין הכוח של צה"ל ובהפעלתו, עד שנוצרו בפועל שני צבאות – צבא ההייטק וצבא הפרשים. חזות ניתח בספר את התהליך וקבע כי מלחמת "חרבות ברזל" הורידה מסדר היום שני ספקות: אם יש צורך בתמרון יבשתי, ואם יש צורך במערך המילואים. עתה נותרה השאלה כיצד מחזירים את האיזון ובונים צבא יבשה מיומן, יעיל ומקצועי ובעיקר רלוונטי לאתגרי ההווה והעתיד.

למה ישראל מזניחה כבר שלושה עשורים את כוחות היבשה שלה – אחד הכלים המרכזיים בארגון הכלים של הביטחון הלאומי – דווקא כשהתרחיש הרביזרתי שב והפך רלוונטי ונוכח העובדה שתפיסת האש מנגד כשלעצמה לא הוכחה כיעילה? למה הוסיף צה"ל לדבוק בתפיסה כושלת זו, שגרמה גם לירידה באמון של החברה הישראלית בו, עד כדי משבר אמון? כיצד הדומיננטיות של תפיסת האש מנגד יצרה בפועל שני צבאות בצה"ל, ומדוע היא מסוכנת לתפיסת הביטחון הלאומי ולחברה הישראלית? ובעיקר, למה הופר האיזון בבניין הכוח של צה"ל ובהפעלתו, ואיך ניתן לצמצם את הפער שנוצר בעקבות כך בין שני הצבאות הללו?

שאלות אלו ועוד רבות נוספות, מצויות במוקד ספרו החדש של תא"ל (מיל') גיא חזות, "צבא ההייטק וצבא הפרשים" (הוצאת מערכות ומודן, 2024). חזות, קצין צנחנים שפיקד בין היתר על חטיבת כפיר ועל עוצבת אדום, כתב את מרבית הספר בתקופת הקורונה. מלחמת "חרבות ברזל" שפרצה ב-7 באוקטובר 2023 עיכבה את צאת הספר לאור, והמחבר הוסיף לו פרולוג ואפילוג שבהם ניתח את המלחמה.

חזות, ששימש במלחמה כראש מערך הלמידה המבצעית בורוע היבשה, מצוי בעמדה ייחודית שהופכת את האבחנות שלו הן לניתוח כמעט פתולוגי והן לנבואה, בהתאם לחלק בספר (גוף הספר נכתב לפני המלחמה ונקרא כאזרה שאנחנו הקוראים יודעים שתתממש, ואילו האפילוג בעיקר נקרא כמעט ניתוח שלאחר המוות).

ב-2018, סיפר, חשף הרמטכ"ל רא"ל גדי איזנקוט את הפורום המבצעי של צה"ל למבצעי המערכה שבין המלחמות (מב"ם), שהיו אז סוד שמעטים בצה"ל היו חשופים אליו, וגם ממשלת ישראל נמנעה מלקחת עליהם אחריות. התפיסה והמבצעים "העידו על צבא מתקדם ומשוכלל הנמצא במיטבו – נועז, תחבולני, חדשני, טכנולוגי וחותר למגע. לא כך הרגישו קציני צבא היבשה שישבו בקהל, משהתברר להם שבצה"ל התפתחו שני צבאות – האחד נוצץ ומוביל את הצבא בתחום המבצעי, והאחר, שהם משתייכים אליו – אפור ולא רלוונטי, עסוק בעיקר במשימות בטי"ש (ביטחון שוטף) שוחקות. צבא ההייטק וצבא הפרשים" (עמ' 17).

מן הספר עולה שנוצר בלבול תפיסתי. משום שצבא היבשה הוא קודם כול מכשיר למלחמה, ולא לא מתרחשות לעיתים קרובות (בוודאי לא בעצימות גבוהה כמו המלחמה הנוכחית) – הניחו הקברניטים בדרג הצבאי והמדיני הבכיר שניתן לקצץ, להזניח ולפגוע בכשירותו כסיכון מחושב, ולהשקיע בשיפור היתרון האיכותי הטכנולוגי שגם בא לידי ביטוי בביטחון השוטף ובסבבי הלחימה השונים. הדבר דומה לביטוח. מדוע לעשות ביטוח? איך רוצה או מצפה שתזדקק לכך, אבל משום שאתה עלול להזדקק לכך אתה משקיע את הכסף ורוכש כזה. ניכר שלא הובנו טוב דיו המשמעויות של הזנחת תעודת הביטוח הזו ביום פקודה ונלקחו סיכונים גדולים מדי. לכאורה, המלחמה

באוקראינה הייתה אמורה להחזיר את הרלוונטיות לשאלת התמרון וכוחות היבשה. אך לא כך קרה, למרות תהליך הלמידה ממנה שצה"ל התגאה בו. אין כל רע, כמובן, בכך שצה"ל הצטייד ביכולות אש מנגד עוצמתיות. מה גם שהאיומים השתנו (מצבאות סדירים לצבאות טרור והצורך לייצר מענה לאיומים במעגל השלישי). אבל בעיקר – האיזון השתבש לנו.

עטיפת הספר - "צבא ההייטק וצבא הפרשים" (הוצאת מערכות ומודן, 2024).

צבא היבשה כשחקן ספסל

הפער שהלך וגדל בין שני הצבאות נגע לתחומים נוספים זולת הפגיעה בהרתעה ובמוכנות למלחמה רב־זירתית. למרות שצבא ההייטק קצר הצלחות מבצעיות מרשימות במב"ם, צה"ל מצוי במשבר. לא די שהצבא התקשה לִנְצַח ולהכריע מלחמות ומבצעים, חל פיחות בתדמיתו בחברה. "אם בעבר היה צה"ל מקור משיכה לאנשים הטובים ביותר שבחרו בו כארגון שהם רואים בו עצמם מחויבים לשירות ותובעני רב־שנים, הרי כיום המציאות שונה, וצה"ל מתקשה להשאיר בשורותיו את הטובים ביותר" (עמ' 20).

החלוקה לשני צבאות יצרה בפועל חלוקה למעמדות בצבא. צבא ההייטק (שעיקרו אמ"ן, חיל האוויר והכוחות המיוחדים), שאנשיו מובילים את הקצה המבצעי בצבא – הפכו למעמד העליון ואילו צבא היבשה, הפך למעמד הנמוך. נוסף על כך, חלה "התפלגות מסוכנת של הנוער המתגייס לצה"ל – בני השכבות המבוססות מהמעמד הבינוני־גבוה מתגייסים למערכים הטכנולוגיים של צבא ההייטק, ואילו האוכלוסיות החלשות בישראל מתגייסות לצבא הפרשים. זה כשלעצמו איום פנימי על החברה לצד הסכנות של האיומים החיצוניים" (עמ' 47).

בספר התחקה המחבר אחר השינויים שחלו בחברה הישראלית ובצה"ל וכיצד השתנו היחידות שהיוו בעבר את חוד החנית של הצבא – יחידות חי"ר, כמו גבעתי, ושריון, כמו חטיבה 401 – "ונהיו "יחידות מג"ב" עם כומתות בצבעים שונים, המועסקות במשימות הגנה בלבד של בט"ש, בשעה שהנטל המבצעי ההתקפי החשוב ביותר של צה"ל הועבר לזרועות האוויר, הים ואמ"ן בתיאום של אגף המבצעים מהמטכ"ל" (עמ' 45).

בעבר, כתב, המצב היה שונה בתכלית. עד לסיום האנתפאדה השנייה "היה אתוס הלחימה בצה"ל חד־ערכי, והדומיננטיות של כוחות היבשה הייתה מוחלטת. פעולות התגמול בשנות ה־50 של המאה ה־20, מלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים, הפשיטות בלבנון בשנות ה־70 וה־80, מבצעים כמו "אביב נעורים" ו"אנטבה" – את כולם הוביל המערך המתמרון היבשתי" (עמ' 45). כדוגמה שולית, סיפר המחבר כיצד יזם ביוני 1997, כמ"פ עורב צנחנים (פלני"ט), בשיתוף עם מפקד החטיבה המזרחית ביק"ל, אל"ם יאיר גולן, ועם מג"ד 890, שתחתיו פעלה פלוגה, סא"ל הראל כנפו – את מבצע "סחרור מסוכן", במטרה לפגוע במחבלים בשלב ההתארגנות הלוגיסטית שלהם לפני הטיפוס על רכס הרפיע סמוך למוצב סוג'וד. המבצע נגמר "בהשמדת רכב של חזבאללה מלא בתחמושת ושלושה פעילים, לאחר שלוחמי עורב הצנחנים הסתננו למרחב ששולט על נקודת הפריקה

הלוגיסטית וארבו לחוליה" (עמ' 82). הצנחנים חשו אז כי הם "מובילים את צה"ל מבחינה מבצעית" (עמ' 82).

אבל לאחר שהסתיים מבצע "עופרת יצוקה" (2009) הלכה ופחתה נכונותה של ישראל להטיל את "צבא הפרשים" למגרש, והם נותרו כשחקני ספסל, כמאמר מג"ד בגולני בכנס לסיכום סבב לחימה בעזה שבו נמנע צה"ל מהפעלת תמרון או פשיטה מוגבלת. חלקו של צבא היבשה, כתב חזות, פחת וצומצם לא רק במלחמות שבהן הופעל רק במידה וחלה הסתבכות ובניגוד לרצונם של הקברניטים, אלא גם בסבבים ובמבצעים, שהפכו עם השנים ליותר ויותר מבוססי אש מנגד וכללו פחות ופחות פשיטות.

כך למשל, ציין, בתקופה שקדמה למבצע "עופרת יצוקה" התרחשו "הפשיטות האחרונות שערך מעבר לגבול עם כוחות היבשה במב"ם היו באוגדת עזה" (עמ' 45). מי שיזם את הפשיטות הללו, ובהן פשיטות חטיבתיות, כמו "חורף חם" ואחרות, היה מפקד האוגדה, תא"ל משה (צייקו) תמיר. "מבצע" אתגר כפול של גדס"ר צנחנים, שנערך בשטחי רצועת עזה ב-5 בנובמבר 2008, היה הפשיטה ההתקפית האחרונה של כוחות היבשה של צה"ל" (עמ' 46). בפשיטה הרס הגדוד, בפיקוד ירון פינקלמן, מנהרה חוצת גדר והרג שישה מחבלים. ההסלמה שהחלה בעקבותיה הביאה לפרוץ מבצע "עופרת יצוקה".

ייתכן שצה"ל הפסיק להשתמש בפשיטות היבשתיות כמכשיר כי מההסלמה ההיא הובן כי האויב, בצפון ובדרום, מסוגל להגיב עליהן באופן חריף מכפי שישראל מוכנה לספוג (בניגוד לתגובותיו לתקיפות אוויריות). אך הפשיטה היא גם מכשיר לבניין הכוח, שכן במהלכה המפקדים צוברים ניסיון מבצעי ומקבלים ביטחון ביכולתם לפעול בשטח האויב, לעמוד במשימותיהם ולנצח. מאז ועד למלחמת "חרבות ברזל", כמעט שלא הפעיל צה"ל את יחידות השדה שלו מעבר לגבול (פינקל והירש, 2018, עמ' 177–191). למרות שבסבבי הלחימה, צבא ההייטק לא סיפק את הסחורה ולא ניצח מלחמות, את עיקר נפח הפעילות תופסת תשלובת מודיעין-מהלומה (אמ"ן, חיל אוויר, ומערכות חימוש מונחה מדויק).

שתי החריגות הן מבצע "צוק איתן", שבו בוצע מהלך הגנה קדמית בעיקרו, שניתן להגדיר כתמרון מוגבל מאוד, ופשיטות יבשתיות כחלק מהמערכה המוצלחת כנגד התבססות חזבאללה ברמת הגולן הסורית, שביצעו כוחות אוגדה 210 בשנים 2020–2021, בהכוונת מפקד פצ"ן דאז, אלוף אמיר ברעם (פינקל, 2023, עמ' 236–237).

לאורך שירותו כקצין בכיר, סיפר חזות, נהג הרמטכ"ל, רא"ל הרצי הלוי, לשאול קצינים זוטרים בראיונות שאלה קבועה – מהי החוויה המבצעית הכי משמעותית שעיצבה אותך כמפקד? "הוא ידע למה. בהיותו מפקד עורב צנחנים ב-1993, אז עדיין סרן צעיר, הוביל קומץ לוחמים למבצע ברכס סוג'וד שהסתבך. קור רוחו ואומץ ליבו של הקצין הצעיר הצילו חיים רבים ומנעו קטסטרופה מוחלטת" (עמ' 86). אירועים מעצבים כגון זה, תורמים תרומה מכרעת להתפתחות מפקדים קרביים בצבא. לאורך שירותו נשען הלוי על הניסיון שצבר שם ובמקומות נוספים. ב-2019, תשובות קציני היבשה שראיין הלוי כאלוף פיקוד דרום, הביכו והדאינו אותו. רוב הקצינים לא מצאו אירוע אחד בשירותם שאפשר להגדירו "מבצעי משמעותי". צה"ל, כמאמר פרופסור אלי"ם (מיל) גבי סיבונקי, "היה צבא שחשב שאפשר להילחם בלי להילחם, כאילו יש פטנט כזה" (לורד, 2024). מלחמת "חרבות ברזל", כמובן, שינתה כל זאת.

מימין: תא"ל חזות כמפקד גדוד 202 במהלך האנתפאדה השנייה (צילום: דובר צה"ל).

האמנם נדרשים "בנדיטים"?

אם יש טענה אחת שהפריעה לי בספר הרי שהיא הקביעה, כמאמר אלוף (מיל') גרשון הכהן, ש"צה"ל חיסל את הבנדיטיות" (לפיד ורפפורט, 2011). המושג "בנדיט", שאליו כיוונו הכהן בשעתו ועתה חזות, היא של מפקד קרבי נועז, תחבולן ויצירתי שאינו כבול למוסכמות ואשר חושב מחוץ לקופסה. בצה"ל היו לאורך השנים רבים כאלו, והם הוליכו אותנו ליפות שבשעותיו. אבל הבעיה שלי היא עם עצם המושג, ומה שנרמז בקריצה מכך. שהרי מהו "בנדיט"? "בנדיט" הוא פושע. האם זה מה שאנחנו רוצים לראות במפקדים בכירים בצה"ל? האם על צה"ל להתפשר על בעיות ערכיות בהתנהלותם של מפקדים בכירים בשם הטענה שמי שיודע להערים על האויב ולחתוך פינות חותך אותן גם בשגרה?

המחבר ביקש להמחיש את הטענה באמצעות "בנדיט" שכזה, סרן אלעד יעקבסון, והאופן שבו פעל בעת ניסיון החטיפה בעיגור בנובמבר 2005. יעקבסון, מ"פ בגדוד הצנחנים 202, חש אז תסכול נוכח תפיסת הגנת הגבול שלא סיפקה מענה לאיומים. מפקדיו, סיפר חזות, התעלמו מאזהרותיו. לכן "החליט להוציא לפועל את המשימה שהורו לו מפקדיו בשיטה שונה, שמשמעותה כרוכה באיכיוס הנחיות מפקדיו. באישון לילה, בד בבד עם מימוש עקרון התחבולה, הוציא את חייליו בחשאי מהפילבוקס ומיקס אותם במארב בבית נטוש במרחק-מה. מכשירי התצפית והקשר המשיכו לפעול בתוך הפילבוקס, משאירים את הרושם שהחיילים עדיין שם" (עמ' 109).

בבוקר חזבאללה ביצע תקיפה נרחבת. בחסות ירי ארטילרי ורקטות על כלל מוצבי גבול לבנון, פשט על הפילבוקס כוח מיוחד של הארגון. אבל החיילים לא היו שם. כוח הצנחנים, שמוקם עשרות מטרים משם במבנה נטוש, פתח באש והרג חוליה מהכוח המיוחד. "הפשיטה של חזבאללה הסתיימה במפלה ובכישלון חרוץ. לא רק שחייליו של יעקבסון לא נחטפו – הם הצליחו להרוג חלק מהכוח הפושט של האויב. הסרן היוזם לא ננזף על ידי מפקדיו על אימילוי הנחיותיהם, ואף עוטר בצל"ש על חתירתו למגע שהביאה לפגיעתו באירוע" (עמ' 109).

אבל לא דין מ"פ צעיר שעתידו לפניו, כקצין בכיר שמהווה חלק מדרג הניהול הבכיר של הצבא. באנתפאדה השנייה ארבעת מפקדי חטיבות החי"ר הסדירות של צה"ל (מטובי המח"טים שהיו בצה"ל), אביב כוכבי מהצנחנים, משה (צייקו) תמיר מגולני, עימאד פארס מגבעתי ויאיר גולן מהנח"ל – היו אלו שדחפו את הפיקוד הבכיר לפעול כנגד הטרור הפלסטיני בשטחו. הם נטעו את הביטחון שהם יכולים לעשות זאת. במקביל, כתב, נקראו "תמיר ופארס לברורים ולנוזפות בפני מפקד הפיקוד יותר מפעם אחת. אצל צייקו זה קרה בכמה מן המקרים במהלך הלחימה של החטיבה שלו במחנות הפליטים. בלי צייקו שאתגר את המערכת בפקמ"ז ביהודה ושומרון, ועמאד שאתגר את המערכת בפד"ם ברצועת עזה, היה צה"ל מתקשה להביס את הטרור הפלסטיני" (עמ' 112). לימים, כתב, הודחו תמיר ופארס מצה"ל לאחר ששימשו כמפקדי אוגדות, "למרות היותם גנרלים מצטיינים ובעלי ניסיון מבצעי רב-ערך, מכיוון שלא דיווחו אמת למפקדיהם" (עמ' 112). אכן, מדובר במפקדים מעולים ואפשר להתווכח האם הפיקוד הבכיר בצה"ל החמיר מדי בעונשם. אך ערך הוא ערך. אם רצוננו שבצבא תהיה להם משמעות אזי כמאמר הרמטכ"ל רפאל איתן "בלי סנקציות – אין נורמות" (יאיר, 2018, עמ' 66).

למרות המיתוס, אלוף אריק שרון, מפקד הצנחנים שהפך למפקד אוגדה מצטיין במלחמות ששת הימים ויום הכיפורים ונחשב בצדק למפקד השדה הטוב בתולדות צה"ל, לא היה באמת "בנדיט". אמנם, ראש הממשלה דוד בר-גוריון האשים את שרון באמירת "אי-אמת" אך הוא נענש על כך וקידומו עוכב והותנה (לנדאו, 2015, עמ' 48–52). כתוצאה מכך שרון היה לקצין ממושמע (שהקפיד על משמעת ביחידות שעליהן פיקד) אבל לא צייתן, יוזם והתקפי.

מפקדים, קבע המחבר, צריכים להיות ממושמעים אך לא צייתנים. דוגמה לכך, אגב, היא התעקשותו, בהיותו מפקד בסיס האימון המתקדם של הצנחנים (בשיא האנתפאדה השנייה), לשאת בווסט הלוחם שלו רימונייד בניגוד להוראות הבטיחות בבסיסי אימונים. ההתעקשות הוכיחה את עצמה במרץ 2002 כאשר תקפו שני מחבלים בשעת לילה צוות טירונים של יחידת מגלן בשטחי האש של בסיס חמאם אל-מליח. חזות קפץ למקום ההיתקלות לאחר שמחבל אחד נהרג בידי הצוות, תפס פיקוד על הכוח, השליך רימונים (שהיו ברשותו, כאמור, בניגוד לפקודות) והרג את המחבל הנוותר. חזות לא הפר את הפקודות, אלא נתן פירוש אחר ממפקדיו למציאות באותה עת, למצב. בעיניו בסיס האימונים היה מוצב בשטח עויין. כמו יעקבסון, גם הוא צדק.

היכולת לדעת להצדיק ולהסביר את שיקול הדעת ואת ההיגיון שבשמו קיבל מפקד החלטה לחרוג מההוראות או מהפקודות – חיונית. משום שנדרש להיות לא רק מפקד יוזם וחותר למגע אלא גם שקול ומקצועי. אחרת, הוא פשוט בנדיט, ולא במובן הטוב של המילה.

ניתן להיות מפקד שמקפיד על ערכים, פקודות, משמעת ומנהל תקין, וגם להיות מפקד עז נפש בעל חשיבה מקורית. מפקד שדוחק את הגבולות, אך לא חוצה אותם. די לציין כמה מהמפקדים שהוזכרו בספר ובהם מפקדי הגדוד שלו ב-890, יאיר גולן, אותו שיבח בהרצאות כמפקד קרבי (בין היתר בהיתקלות סמוך למוצב יקינטון בלבנון במרץ 1993, במהלכה הופתע כוח מהגדוד בפיקוד גולן בשטח נחות ונפצעו שניים מאנשיו. גולן התעשת והוביל את הכוח להסתערות ולהרג המחבלים), דרור ויינברג, והמח"ט שלו, ישראל זיו. וכן מפקדים, כמו עמירם לוי, גבי אשכנזי, גדי איזנקוט, ניצן אלון ואחרים. ובכלל, מוטב לזכור שצה"ל התקדם עם רוח הזמן, ולא לשקוע בנוסטלגיה על מה שהיה (שהתאים לזמנו ולא בהכרח לזמננו). מלחמת "חרבות ברזל" הוכיחה שעדיין יש בצה"ל מפקדים יוזמים והתקפיים ודי אם נזכיר את מפקדי האוגדות, התא"לים ברק חירם ודן גולדפוס, ומפקדי החטיבות, האל"מים בני אהרון ולירון בטיטו.

צבא היבשה כבר הוכיח שהוא יודע לפעול בשדה הקרב המודרני

לאחר מלחמת לבנון השנייה, "עם כניסתו של גבי אשכנזי לתפקיד הרמטכ"ל החלה לנשב רוח אופטימית בקרב אנשי היבשה. תוכנית שיקום הצבא בדגש על היבשה התחילה לשאת פירות" (עמ' 58). אשכנזי, יוצא חטיבת גולני שעסק בפיקוד על כוחות יבשה בלחימה ובשגרה לאורך כל שירותו, היה האיש הנכון לשקם את צה"ל. מבצע "עופרת יצוקה" שעליו פיקד, כלל מאמץ אש מנגד משמעותי (שהופעל בצורה תחבולנית) ותמרון מוגבל ומוצלח. המבצע הראה שגם "בתחום התמרון צריך להסתכל בעיניים פקוחות ולציין שצבא היבשה הוכיח בסבבי הלחימה מול חמאס שיש לו מפקדים ויחידות שיוזעים לתמרון כפי שנדרש בשדה הקרב המודרני" (עמ' 287).

ההכנות למבצע החלו שנה קודם לכן בהובלתו של מאו"ג עזה, תא"ל תמיר. חזות כתב כי "את ההצלחה של צה"ל ב"עופרת יצוקה" צריך לזקוף לזכות תמיר ומנהיגותו יוצאת הדופן. כבר בתחילת כהונתו בעזה זיהה את האיום המתפתח, רתם את כל הצבא, לעיתים בצל התנגדות עזה של אלה שראו את ההתנתקות כסוף פסוק למעורבותנו הצבאית ברצועה, ולנוכח תהליך אבחון מעמיק התחיל לתרגל את כל הכוחות הסדירים של היבשה ללחימה בעזה" (עמ' 287).

לדבריו, הייתה זו הכנה מופתית של כוחות ללחימה, שכללה תפיסת לחימה ברורה, אימונים משולבים רב-חיליים ומשותפים במתקן אימונים ראוי ומדמה, עם תרחישים מאתגרים שדימו היטב את שפגשו הכוחות בקרב. "ההתמודדות של מפקדי החטיבות עם צייקו הייתה מתסכלת ולא פשוטה. לא היה אפשר לרצות אותו, והוא תמיד נתן להם תחושה שהם לא טובים די הצורך" (עמ' 287). מפקדי חטיבת הצנחנים, שבה שימש אז חזות כסמח"ט, חשו שתמיר הגולנצייק מתנכל להם בכוונה.

במבצע, תקפה חטיבת הצנחנים, בפיקוד אל"ם הרצי הלוי, את המתחם המבוצר בשכונת אל-עטרה. "כדי להטעות את האויב תקף גדוד 890 בחזית "על דרך המלך", בהתאם לתוכנית ההיערכות של האויב בהגנה. מהלך הטעיה זה ריתק את המערך של חמאס לציר המרכזי של העיריה בשעה ששני מאמצים מכתרים אותו – ממערב על חוף הים מאמץ של גדוד 101 וגדוד הטנקים 74, וממזרח מאמץ של גדוד 202 וגדוד הסיור" (עמ' 289). לדברי המחבר, "התקפת הלפיתה הקלסית, לפי הספר, וההתקפה על מערך האויב מדרום לצפון בניגוד לכיוון שנערך בו, הכריעו את הקרב עוד קודם שהתחיל" (עמ' 289).

לאחר סיום שלב הלחימה הראשון אמר הלוי שלמעשה, תהליך אישור התוכניות של תמיר גרם לו "לחשוב ולתת לכל בעיה שתצוץ לנו בשדה הקרב פתרון. הוא לא ראה בתהליך אישור התוכניות סוג של מופע שצריך לעשות כדי לסמן "וי", אלא תהליך חשיבה משותף שמכין אותך הכי טוב להפתעות שיכין לך האויב. כנ"ל לגבי התרגילים" (עמ' 288).

אבל מאז ועד המלחמה הנוכחית שוב תועדפה תפיסת האש מנגד עקב קיצוצי תקציב ושיקולים נוספים, אשר מרכזי בהם הוא כניסתה של מערכת הגנה רב-שכבתית נגד רקטות וטילים ("כיפת ברזל" ואמצעים נוספים) ומבצעה המוצלח כבר ב"עמוד ענן" (2012). חוסר האמון בתמרון יבשתי, לצד הנטייה הקבועה לבחור בהפעלת אש מנגד, הגיעו לשיא במבצע "צוק איתן" שבו הצבא פעל שוב "בגישת האש מנגד לצד הפעלת כוחות היבשה בצורה שבלונית, לא יצירתית, חסרת מעוף ונעדרת כל תחבולה" (עמ' 58). כך למשל, כמדגם מייצג לדרך הלחימה של צה"ל במבצע, תקפה חטיבת גולני את שכונת שג'אעיה כשהיא נסמכת על עוצמת האש כחלופה לתחבולה. אמנם, ראוי לציין את הקרב שניהלה חטיבת גבעתי, בפיקוד אל"ם עופר וינטר, בחרבת אח'זעה, שבמהלכו פירקה את המערכה היריבה שעמדה מולה בהתקפה תחבולנית, נועזת ויצירתית. אך היה זה מקרה כמעט בודד במבצע כולו.

המלחמה שאולי תפקח את עינינו

צק"ח צנחנים הרחיב את הפעילות למערב חאן יונס ושכונת חמד במקביל לחקר ואיתור תוואי תת־קרקע (מקור: דובר צה"ל).

חזות קבע שתפיסת הביטחון הלאומית של ישראל שגיבש ראש הממשלה בן גוריון, לאחר מלחמת העצמאות (ובאופן לא רשמי נוספה לה רגל ההתגוננות בידי ועדת מרידור ב־2006) קרסה ב־7 באוקטובר 2023. "הרתעה שנשחקה עד דק; התרעה שלא הייתה; הגנה שהתרסקה; והכרעה שלא נראית באופק. "קיר הברזל" קרס, ונדרש לבנותו מחדש" (עמ' 326). אך לא רק חולשות צבא הפרשים התגלו ב־7 באוקטובר. באופן מפתיע, ואולי באופן שלא היה צריך להפתיע, "הדבר קרה גם לצבא ההייטק. איזה ערך יש למאות מבצעי מבי"ם של צבא ההייטק, מאות קילומטרים מגבולה של ישראל, אם אנחנו לא מסוגלים להגן ולבלום כנופיית מחבלים מטר מהגדר?" (עמ' 342). כמו במלחמת יום הכיפורים, כתב, "מי שהציל את מדינת ישראל היו לוחמים ומפקדים צעירים שחירפו את נפשם נוכח פני אויב שתקף בהפתעה. אני מכיר היטב לא מעט צבאות בעולם משירותי כדיפלומט צבאי וכחינוך בקולג' הצבאי הבריטי. אין צבא בעולם שהיה מתאושש בזאת מהירות מהנוקאאוט שחטף צה"ל ב־7 באוקטובר. מנגד, וזאת צריך להגיד ביושר, אין צבא רציני שהיה מכניס את עצמו לבור עמוק כפי שמצא עצמו צה"ל באותה שבת" (עמ' 345).

מפתח חיוני נוסף להצלחה, קבע חזות, היה מערך המילואים ושילובו במלחמה. "שנים של הזנחה לא מנעו מהמילואימניקים של צה"ל להתייצב באחוזים גבוהים ולהירתם למאמץ המלחמתי. זרוע היבשה השכילה לרכז מאמץ ולהעלות את כשירות הכוחות באימונים, השלמת אמל"ח והכשרות. המבחן לבסוף הגיע בשדה הקרב. חטיבות המילואים של היבשה הוכיחו, כמו במלחמות העבר, שתרומתן לצה"ל עולה על היותן סדי"כ הכרחי נוסף. מלבד העובדה כי בשדה הקרב חטיבות המילואים עשו משימות זהות לחטיבות הסדירות ואף התעלו עליהן, הערך המוסף של המילואימניקים היה חדשנות וחשיבה מחוץ לקופסה" (עמ' 352). אנשי המילואים הביאו עימם בגרות ושכל ישר וסגנון פיקוד אחר מזה של מפקדי הסדיר, שכלל בתוכו דבקות חכמה במשימה, חשיבה תחבולנית וגם רמה מקצועית טובה מהצפוי שנשענה על ניסיונם המצטבר.

לצד אלו, ציין, עמדו בראשות הצבא ובפיקוד הדרום המצביאים הטובים ביותר, שהובילו את צה"ל באחד מרגעיו הקשים ביותר. "רא"ל הרצי הלוי נושא באחריות כמפקד הצבא לכישלון החמור בתולדותיו. הדברים רלוונטיים גם למפקד פיקוד הדרום אלוף ירון פינקלמן (אף שנכנס לתפקידו שלושה חודשים בלבד לפני השבת השחורה). שניהם קיבלו החלטות טובות והחלטות רעות במלחמה, אבל לא היו מתאימים מהם להוביל את צה"ל" (עמ' 347). לצידם, כתב, היה תא"ל (מיל') תמיר "בתפקיד לא מוגדר, דוחף, גוער ומייעץ. חוץ מעצות מקצועיות הוא היה שם גם כדי לתת למפקדים ביטחון שזה אפשרי וכיצד נדרש לעשות זאת. תמרון בעזה. שאטי שיפא" (עמ' 348).

ואכן, לראשונה מאז 1982, "יצא צה"ל שוב לתמרון. תמרון על מלא, עם קווי אספקה ארוכים, סדיר ומילואים. קרב משולב בסיוע יוצא דופן של חיל האוויר וחיל הים. אי אפשר לקרוא למבצעים המוגבלים ב"חומת מגן", בלבנון השנייה, ב"עופרת יצוקה" וב"צוק איתן" תמרון על מלא" (עמ' 349). לחמתי במלחמה בעזה, כמפקד בחטיבת צנחנים מילואים, וצבא היבשה הוכיח שלמרות ההזנחה, הכשירות הלקויה ובעיות נוספות, בזכות המפקדים הבכירים ומפקדי השדה, והלוחמים שהלכו אחריהם, הוא יכול לאתגר.

המלחמה, קבע, "הורידה מסדר היום שני ספקות: אם יש צורך בתמרון יבשתי, ואם יש צורך במערך המילואים" (עמ' 373). נדרש, כאמור, איזון טוב יותר בין האש והתמרון. על צה"ל, כתב, לשוב לאתוס "המעז מנצח" גם ביבשה. על מנת "לחזק את ההרתעה מול צבאות הטרור ישראל חייבת להחזיר לארגז הכלים את הפשיטה הקרקעית, שבעבר נתפסה לגיטימית כמענה להסלמה בין המלחמות כדי לגבות מהאויב מחיר, ולהרחיק את המערכה הבאה. היה זה כלי בארגז הכלים, שמלבד יעילותו המבצעית הייתה לו תרומה אדירה לבניין הכוח של צה"ל למלחמה" (עמ' 293). חזות שיבח בספר את מפקדי צה"ל ולוחמיו במלחמה, אשר "ידעו לנצח ולהישאר בני אדם. לכן, למרות השנים הקשות הצפויות לנו, אני סומך על הדור הזה, לוחמי היבשה שהוכיחו שהם בהחלט לא פרשים, שיוציאו אותנו מהבור העמוק שאליו נכנסנו ב־7 באוקטובר" (עמ' 374). מפקדי השדה ולוחמיו הוכיחו שיש על מי לסמוך ויש לקוות שלאחר המלחמה יפעלו לתיקון הליקויים שפורטו בספר.

אין זה דבר של מה בכך שהצבא הוציא לאור ספר ביקורתי שכתב קצין בכיר, שעשה את שירותו בראש הטור ובשדות הקרב, והדבר מעיד עליו טובות כארגון לומד הפתוח לביקורת פנימית. מבחנו של הצבא יהיה בכך שייקרא, ויהווה בסיס לדיון מקצועי וערכי בהכשרות הפיקוד הבכיר של צה"ל. ניכר שחזות כתב את הספר מתוך אהבה לצה"ל ובמטרה לסייע בתיקון הליקויים. הספר שלו עשה כל מה שספר טוב אמור לעשות עניין, חידש ולימד, נגע בכל המקומות שמטרידים אותי ושעליהם כתבתי לאורך השנים, ועצבן במקומות שלא הסכמתי איתו. קריאת חובה.

המחבר מודה לסא"ל (מיל') ד"ר דותן דרוק על ההערות הטובות למאמר.

רשימת מקורות:

- יאיר, יורם (13 באפריל 2018). "הוא היה חייל משובח, יחד עם השורשיות של איש האדמה". **ישראל היום** – שיבת, עמ' 66.
- לורד, אמנון (13 ביוני 2024). "צה"ל הוקטן וזו בכייה לדורות". **ישראל היום**.
- לנדאו, דוד (2015). **אריק**. דביר.
- לפיד, אפרים ורפפורט, עמיר (19 בספטמבר 2011). "חניכים מצטיינים מפחידים אותי". **ישראל דיפנס**.
- פינקל, מאיר והירש, אריאל (יולי 2018). "הפשיטה היבשתית – תפקידה באסטרטגיה ובבניין הכוח למלחמה". **בין הקטבים**, גיליון 16–17, עמ' 177–191.
- פינקל, מאיר (2023). **מפקדות היבשה**. מרכז דדו ומודן.